

Kaisa-Maria Poikela

SEKSUAALISUUDEN PORTAAT SAMBIASSA

Miten forum-teatteri toimii seksuaalikasvatuksen välineenä?

Opinnäytetyö

CENTRIA AMMATTIKORKEAKOULU

Esittävän taiteen koulutusohjelma

Elokuu 2013

TIIVISTELMÄ OPINNÄYTETYÖSTÄ

Yksikkö Kokkola-Pietarsaaren yksikkö	Aika Elokuu 2013	Tekijä/tekijät Kaisa-Maria Poikela
Koulutusohjelma Esittävä taide		
Työn nimi SEKSUAALISUUDEN PORTAAT SAMBIASSA Miten forum-teatteri toimii seksuaalikasvatuksen välineenä?		
Työn ohjaaja Hilkka Hyttinen		Sivumäärä 37
Työelämäohjaaja		
<p>Tämä opinnäytetyö on fenomenologis-hermeneuttinen tutkimus forum-teatterista seksuaalikasvatuksen välineenä. Opinnäytteessä tekijä tutkii, miten forum-teatteria voi käyttää seksuaalisuuden portaiden opettamiseen. Tekijä tulee siihen johtopäätökseen, että forum-teatteria on vaikea käyttää, jos tavoitteena on opettaminen. Forum-teatteria on hyvä käyttää aiheiden käsittelyyn, mutta asiasisällön opettamiseen draamatyöpajat ovat parempia. Forum-teatteri on osallistavan teatterin laji, jossa katsojat sekä näyttelijät käsittelevät yhdessä heitä puhuttelevaa aihetta toiminnan keinoin.</p> <p>Opinnäytetyön tekijä suoritti työparinsa, teatteri-ilmaisun ohjaaja Liina-Maija Paavilaisen, kanssa projektin Seksuaalikasvatus draaman keinoin Sambiassa. Projektissa käytetty teoriapohja on Opetushallituksen julkaisemasta seksuaalikasvatuksen materiaalista <i>Seksuaalisuuden portaat</i>. Opinnäyte syventää tekijän käsitystä teatteri-ilmaisun ohjaajan roolista forum-teatterin opettajana ja seksuaalisuusaiheen käsittelemisenä forum-teatterin keinoin.</p> <p>Työn lähtökohtana oli tekijän ja hänen työparinsa työkokemus Keniasta, jossa he suorittivat syventävän harjoittelunsa syys-joulukuussa 2011. Myös työharjoittelun aikana he tekivät seksuaalikasvatusta forum-teatterin keinoin.</p> <p>Projektin aikana tekijä havaitsi, että paras tapa käyttää forumia on opettaa sitä paikallisille teatterintekijöille, jotka voivat tulevaisuudessa luoda useampia forum-näytelmiä mistä tahansa aiheesta. Tekijä on tehnyt forum-teatteria myös Suomessa mm. lähihoitajaopiskelijoiden kanssa.</p> <p>Opinnäytetyön tekijä ja Paavilainen saivat Jenny ja Antti Wihurin rahaston myöntämän apurahan projektin toteuttamista varten.</p>		

Asiasanat

draaman keinoin, forum-teatteri, seksuaalisuuden portaat, seksuaalikasvatus

ABSTRACT

Unit Unit of Kokkola-Pietarsaari	Date August 2013	Author/s Kaisa-Maria Poikela
Degree programme Performing Arts		
Name of thesis THE NINE STEP MODEL IN ZAMBIA How Forum Theatre works for sexuality education?		
Instructor Hilkka Hyttinen		Pages 37
Supervisor <p>This thesis is a phenomenological and hermeneutical research about how to use Forum Theatre for sexuality education in Zambia. Its aim is to find out how Forum Theatre can be used as a method to teach the Nine Step Sexuality education Model. The author finds out that Forum Theatre is not the best way to teach something but it is a great tool to handle any subject. Drama workshops are better ways to teach the Nine Step Model.</p> <p>The author did a project called Sexuality Education Through Drama in Zambia with her colleague drama instructor Liina-Maija Paavilainen. The Nine Step Model is published by National Board of Education in Finland. Thesis gives knowledge to the author about the role of drama instructor as a teacher and as a facilitator who talks sexual issues with groups using Forum Theatre.</p> <p>The project was done because the author and her colleague did their practical training in Kenya on autumn 2011. Also in Kenya they used Forum Theatre to talk about sexual issues.</p> <p>The author explores how Forum Theatre can be used as a tool for sexuality education. During the project she realized that a good practical way to use Forum Theatre is to teach it to the local theatre people. That way locals will have skills to create Forum Theatre plays also in the future about any subject they want. The author has done Forum Theatre also in Finland with nurse students. From these experiences she has seen that Forum Theatre can be used with any issue that is needed to handle with groups.</p> <p>The enabler for the project that was used in this thesis was the Jenny and Antti Wihuri Foundation.</p>		

Key words Forum Theatre, the Nine Step Model, sexuality education, through drama
--

TIIVISTELMÄ**ABSTRACT****SISÄLLYS**

USKONTUNNUSTUS	1
1 JOHDANTO	2
2 KÄSITTEET	6
2.1 Forum-teatteri	6
2.2 Fasilitointi	8
2.3 Seksuaalisuuden portaat	9
3 PROJEKTI	11
3.1 Tutkimusmatkalle Sambiaan	11
3.2 Kokemukseni seksuaalisuuden portaista	11
3.3 Forum-teatterin toimivuus	12
4 SAMBIASSA	14
4.1 Barefeet-teatteri	14
4.1.1 Forum-teatteria Lusakassa	14
4.1.2 Työpajan rakenne ja sisältö	15
4.1.3 Yksi työ johti toiseen	18
4.2 The next stop Livingstone	19
4.2.1 Haastava forum-kurssi	19
4.3 Huomioita sambialaisesta seksuaalikasvatuksesta	24

5 TOTEUTUNEET TAVOITTEET JA EPÄONNISTUMISIA	26
5.1 Kokemuksia Lusakassa	26
5.2 Oppini seksuaaliterveydestä sekä teatteri-ilmaisun ohjaajuudesta	27
5.3 Kokemuksia Livingstonessa	29
6 POHDINTAA	32
6.1 Ammatillinen kasvuni	32
6.2 Draamaa seksuaalisuuden portaissa	33
6.3 Seksuaalisuuden portaat, draama ja nuoret	34
7 SUUNTANA TULEVAISUUS	36
LÄHTEET	

USKONTUNNUSTUS

Minä uskon forum-teatteriin,
osallistavan teatterin kaikkivaltiaaseen,
minun ja sinun tapaan käsitellä asioita,
sekä Seksuaalisuuden portaisiin,
niiden voimaan ja vaikutukseen,
kaikkialla maan päällä,
jokaisessa yhteisössä, kaikille lapsille ja nuorille,
jotka auttoi meitä kaikkia,
antoi meille tietoa ja taitoa,
olla vastuullisia,
välittää muista,
ilmaista tunteemme,
sekä forumin ja seksuaalikasvatuksen symbioosiin,
niiden yhteistyön tehoon,
ne molemmat yhdessä auttavat meitä,
antavat meille rauhan
ja iankaikkisen avoimuuden,
hyvän itsetunnon
sekä rakastamisen voiman.

Kaisa-Maria Poikela Kallossa kesäkuussa 2013

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni käsittelee forum-teatteria seksuaalikasvatuksen välineenä. Työn aineistona on minun ja työparini, teatteri-ilmaisun ohjaaja Liina-Maija Paavilaisen, tekemä seksuaalikasvatusprojekti Sambiassa kevättalvella 2013. Ajatuksena oli jo projektia tehtäessä, että tulen hyödyntämään projektia opinnäytetyössäni.

Suoritin Paavilaisen kanssa syventävän harjoittelun syksyllä 2011 Keniassa. Keniassa yhdistimme ensimmäisen kerran forum-teatterin ja seksuaalikasvatuksen. Siitä saimme idean lähteä takaisin Afrikkaan tarkoituksena jatkaa jo aloittamaamme työtä. Sambiassa suoritettavaa Seksuaalikasvatusdraaman keinoin Sambiassa -projektia varten Jenny ja Antti Wihurin rahasto myönsi meille 7000 euron suuruisen apurahan.

Haluan kiittää Jenny ja Antti Wihurin rahastoa apurahasta, jota ilman emme olisi pystyneet tekemään projektia. Kiitän myös työpariani Liina-Maija Paavilaista. Projekti ei olisi toteutunut ilman häntä. Paavilaiselle kiitos myös valokuvista, joita olen työssäni käyttänyt.

Opinnäytetyöni on fenomenologis-hermeneuttinen tutkimus siitä, miten forum-teatteri toimii seksuaalikasvatuksen välineenä Sambiassa. Fenomenologis-hermeneuttisessa tutkimusotteessa tutkimustuloksia tulkitaan sen mukaan, miten ne tutkimushetkellä vaikuttivat tutkittavaan kohteeseen. Tuloksia ei pidetä absoluuttisina faktoina vaan asiaa tulkitaan tapauskohtaisesti eikä tuloksia yleistetä. (Rouhiainen, Teakin luentosarja – Minäkö tutkija?.) Tutkimusaineisto perustuu suppeaan tulokseen Lusakassa ja Livingstonessa eikä niin ollen päde kaikkialla Sambiassa tai Afrikassa. Toisaalta tekemäni tutkimus antaa osiittaa siitä, miten suomalaisen seksuaalikasvatuksen hyvät käytänteet ovat sovellettavissa muihin kulttuureihin.

Tutkin, miten forum-teatteria voi hyödyntää seksuaalikasvatuksen välineenä Sambiassa, Lusakassa Barefeet-teatterin tekijöiden kanssa ja Livingstonessa paikallisten teatterintekijöiden kanssa. Projektin lähtökohtana oli levittää tietoutta seksuaaliterveydestä draaman keinoin sekä opettaa forum-teatteria paikallisille teatterintekijöille. Aineistona käyttämäni projektiin osallistui kaksi teatteriryhmää, yksi koulu sekä Barefeet-teatterin nuorisovaltuusto. Forum-teatteria seksuaalikasvatuksen välineenä teimme työparini kanssa pelkästään teatteriryhmien kanssa. Muiden ryhmien kanssa käytimme forum-teatterin sijaan draamatyöpajoja seksuaaliterveyden edistämiseen. Päättökimuskohdeet työssäni ovat vetämämme forum-teatterikurssit, miten ne vaikuttivat paikallisiin teatterintekijöihin sekä itseäni teatteri-ilmaisun ohjaajana. (Työpäiväkirja 2.)

Keniassa saamamme myönteisen kokemuksen innoittamina lähdimme Paavilaisen kanssa uudestaan Afrikkaan. Olimme molemmat yhtä mieltä siitä, että haluamme jakaa Suomessa saamaamme tietoutta seksuaalikasvatuksesta, seksuaalisuudesta, itsetunnosta sekä tunteiden käsittelystä. Paavilainen valmistui teatteri-ilmaisun ohjaajaksi joulukuussa 2012 ja minä aloitin opinnäytetyön tekemisen kevättalvella 2013. Kevättalvi 2013 oli sopiva aika lähteä tekemään kolmen kuukauden seksuaalikasvatusprojektia Sambiaan. Valitsimme työskentelymenetelmäksi forum-teatterin, koska olimme molemmat kiinnostuneita sen käyttämisestä seksuaalikasvatustyössä. Samalla halusimme kokeilla, toimiiko forum-teatteri seksuaalikasvatuksen välineenä Sambiassa, kuten se toimi Keniassa.

Tarkoituksemme oli lähteä tekemään tutkimusta Keniaan jatkaaksemme sitä työtä, minkä aloitimme työharjoittelumme aikana. Kenian presidentinvaalit siirrettiin elokuulta 2012 maaliskuulle 2013, joten sinne ei ollut turvallista lähteä. Tämän takia valitsimme tutkimuksen kohteeksi Sambian. Kollegamme olivat tehneet Sambiassa keväällä 2011 projektia, josta he kertoivat meille ja antoivat valmiita kontakteja, joita pystyimme projektissamme hyödyntämään. He antoivat meille muun muassa Barefeet-teatterin yhteystiedot, jonka kanssa pääsimme työskentelemään paljon. Lähtiessämme Sambiaan, emme Paavilaisen kanssa

tienneet, keiden kaikkien kanssa tulemme työskentelemään. Yhden valmiin kontaktin avulla pääsimme alkuun ja yksi työ johti toiseen. Lähdimme tietoisesti avoimin mielin ottamaan vastaan sen, mitä Sambialla oli meille tarjottavana. (Työpäiväkirja 2.)

Forum-teatteri on ollut lähellä sydäntäni siitä asti, kun olin ammattikorkeakoulussa ensimmäisellä luokalla ja osallistuin opetusjaksoon, jossa pääsin kokeilemaan forum-teatteria. Huomasin, että forumin avulla aiheen käsittely on usein helpompaa sekä syvällisempää kuin esimerkiksi pelkän keskustelun avulla. Kaikki ne tilaisuudet, jolloin olen päässyt tekemään forumia, ovat vain vahvistaneet uskoani forum-teatteriin. Väline on toiminut aiheen kuin aiheen kanssa ja joka kerta osallistujat ovat olleet kiitollisia.

Teoriapohjana projektissamme käytimme Opetushallituksen julkaisemaa teosta Seksuaalisuuden portaat (2000). Seksuaalisuuden portaat on opetusmateriaali niille aikuisille, jotka kertovat lapsille ja nuorille seksistä, esimerkiksi terveydenhoitajille, opettajille ja vanhemmille. Teoksen sisältö on tarkoitettu peruskouluissa opetettavaksi. Seksuaalisuuden portaissa on kronologisesti kerrottu, mitä asioita milläkin luokka-asteella kannattaisi kertoa ja miten. Se alkaa ensimmäiseltä luokalta ja päättyy yhdeksänteen luokkaan suomalaisen peruskoulun luokka-asteikon mukaisesti. Tavoitteena seksuaalisuuden portaissa on, että jokainen lapsi ja nuori saisi suunnitelmallisen ja säännöllisen seksuaalikasvatuksen läpi lapsuus- ja nuoruusajan. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2000.)

Lähteinä opinnäytetyössäni käytän pääosin omia oppimispäiväkirjojani opintojeni ajalta, työpäiväkirjojani Keniasta ja Sambialta, Seksuaalisuuden portaita sekä forum-teatterista kertovaa kirjallisuutta. Käytän forum-teatterin isänä pidetyn Augusto Boalin sekä hänen opettajansa Paulo Freiren kirjallisuutta sekä suomalaisilta teatterintekijöiltä saamaani tietoa.

Työn aluksi kappaleessa 3 kerron, mistä projekti, Seksuaalikasvatus draaman keinoin Sambiassa, käytännössä koostui. Loppukappaleissa 5 ja 6 pohdin, mitä projekti aiheutti minussa ihmisenä, teatteri-ilmaisun ohjaajana ja seksuaalikasvattajana. Tutkin sitä, miten forum-teatteri toimii seksuaalikasvatuksen välineenä ja sitä, miten Seksuaalisuuden portaita voi opettaa forum-teatterin avulla. Kirjoittamalla opinnäytetyötä tehdystä projektista, avaan projektin sisältöä ja peilaan sitä jo julkaistuun materiaaliin niin forum-teatterista kuin seksuaalisuudesta ja analysoin omaa kokemustani projektista.

2 KÄSITTEET

2.1 Forum-teatteri

Forum-teatteri on brasilialaisen Augusto Boalin 1970-luvulla kehittämä osallistavan teatterin laji, jossa pyritään muuttamaan sortotilanne paremmaksi tilanteessa oleville. Forum-teatterin päätarkoitus on muutos. Forum-teatterissa on näytelmä, näyttelijät, katsojat, joita kutsutaan katsoja-osallistujiksi sekä ohjaaja, jota kutsutaan jokeriksi. Jokerin tavoite on auttaa katsoja-osallistujia vaikuttamaan sorrettujen elämään positiivisesti: sorrettu muuttaa toimintaansa ja pyrkii sitä kautta muuttamaan tilannetta parempaan suuntaan. Forum-teatterin avulla pyritään toiminnan keinoin etsimään ratkaisuja ongelmiin. Sorto voidaan määritellä monologiseksi tilanteeksi, jossa dialogisuus ihmisten välillä estyy. (Ventola & Renlund 2005, 65.)

Forum-teatteri pyrkii herättämään keskustelua. Jokerin tehtävänä yhdessä näyttelijöiden kanssa on esittää kysymyksiä ja herätellä katsoja-osallistujia; katsoja-osallistujien tehtävänä on miettiä vastauksia. Forum-teatterissa on aina joku tosielämän sortotilanteesta aiheutunut ongelma, joka pyritään ratkaisemaan erilaisilla osallistavan draaman tekniikoiden avulla. Tekniikat ovat osallistavia harjoitteita, joiden avulla keskustelua sekä katsoja-osallistujien osallistuvuutta herätellään. Ihannetilanteessa mahdollisimman moni katsoja-osallistuja pääsee kokeilemaan, miltä tuntuisi olla sorretun roolissa ja forum-näytelmässä nähtävä sortaminen loppuu. (Rajaniemi 2010; Oppimispäiväkirja 1; Ventola & Renlund 2005.)

Kun forum-teatterin käynnistämisessä käytetään valmista näytelmää, ovat näyttelijät luoneet sen yhdessä jokerin kanssa. Esityksen lähtökohtana on realistinen tosielämän tilanne, jossa on suuri ongelma. Loppukohtaus pyritään aina päättämään pahimpaan mahdolliseen konfliktitilanteeseen. Päähenkilö on sorrettu eli protagonist, sortajia eli antagonisteja voi olla yksi tai useampia. Yhdessä katsoja-osallistujien kanssa pyritään etsimään sorretulle vaihtoehtoisia toimintatapoja sortajaansa nähden. Forum-teatterissa alun neutraalius on tärkeää

tilanteen uskottavuuden kannalta. Jos tilanne alkaa suoraan ongelmasta, helpoin ratkaisu siihen on, että protagonisti poistuu tilanteesta. Forum-teatterin avulla osallistujat saavat turvallisessa ympäristössä kokeilla, miltä tuntuisi toimia vastaavassa tosielämän tilanteessa vaihtoehtoisesti. (Freire 2005.)

Mikäli forum-teatterissa ei ole näyttelijöiden luomaa valmista näytelmää, voivat osallistujat luoda sellaisen itse. Tällöin kyse on ryhmälähtöisestä forum-teatterista. Ryhmälähtöisessä forumissa ryhmäläiset luovat itse kohtauksen tai näytelmän jostain tosielämän tilanteesta. Tilanteessa on selkeä ongelma, henkilö jota sorretaan tavalla tai toisella ja henkilö, joka sortaa. Tilanteessa voi olla myös muita henkilöitä, esimerkiksi todistajia, lapsia yms. Näytelmän voi luoda esimerkiksi neljän nurkan kautta, mikä tarkoittaa sitä, että osallistujille annetaan neljä erilaista aihetta, joiden mukaan he jakautuvat pienryhmiin. Pienryhmissä he käyvät keskustelua aiheesta ja lopulta luovat forum-näytelmän. Samalla tavalla tässäkin vaihtoehdossa näytelmä koostuu suuresta ongelmasta ja päättyy vielä suurempaan konfliktiin. (Oppimispäiväkirja 1; Työpäiväkirja 1.)

Jokerin tehtävä on auttaa katsoja-osallistujia näytelmän käsittelemisessä. Hänen ehdottamansa harjoitteet aktivoivat katsoja-osallistujia keskustelemaan ja pohtimaan näytelmässä ilmeneviä ongelmia. Jokeri ei milloinkaan tuo esille omia ajatuksiaan tai mielipiteitään. Jokerin puolueettomuus takaa sen, että ratkaisumallit sekä vastaukset ovat katsoja-osallistujien käsissä. Katsoja-osallistujat luovat keskustelun sisällön sekä ehdottavat vaihtoehtoisia toimintatapoja sorretulle. Harjoitteiden avulla nähdään, toimivatko osallistujien ehdottamat ja kokeilemat toimintatavat. (Ventola & Renlund 2005; Oppimispäiväkirja 1.)

Olen kokenut, että forum-teatteri toimii parhaimmillaan silloin, kun näytelmä liittyy mahdollisimman läheisesti tosielämään, siinä esiintyvä ongelma on selkeä ja yksinkertainen, katsoja-osallistujat kokeilevat rohkeasti erilaisia toimintavaihtoehtoja sekä keskustelevat aiheesta ja pohtivat asioita vielä työpajan jälkeenkin. Kun sorretulle etsitään vaihtoehtoisia toimintatapoja, katsoja-osallistujat

ehdottavat niitä. Katsoja-osallistujat menevät myös itse kokeilemaan, eli näyttelemään tilanteeseen, toimivatko heidän ehdottamansa toimintatavat. Näin he saavat itsekkin kokemuksen siitä, miltä tuntuisi toimia uudella tavalla kyseisessä tosielämän tilanteessa. (Oppimispäiväkirja 1, 2 & 3.)

Tavallisesti forum-teatterityöpajoihin kuuluu myös jatkotyöskentelykerrat. Työpajan jälkeen fasilitaattorit palaavat katsoja-osallistujien luo muutaman kerran ja käyttävät draamallisia tekniikoita aiheen jatkokäsittelyä varten. Tällöin varmistetaan se, että forum-teatterityöpajassa mahdollisesti alkanut aiheen käsittely jatkuu eikä jää pelkästään irralliseksi työpajaksi muiden joukossa. Sambiasa ollessamme, emme päässeet työparini kanssa mukaan kovin moneen esitystilanteeseen, joten niiden jatkokäsittelytkin jäivät pois. Jätimme ne tietoisesti myös opettamatta ryhmille, joille opetimme forum-teatteria, koska tiesimme, ettei aika tule riittämään. (Oppimispäiväkirja 1 & 2; Työpäiväkirja 2.)

2.2 Fasilitointi

Fasilitaattori on ohjaaja, jota forum-teatterissa kutsutaan jokeriksi. Ennen forum-teatterinäytelmää on tapana lämmittää katsoja-osallistujia: tutustuttaa heidät käsiteltävään aiheeseen draamallisilla harjoitteilla. Katsoja-osallistujien kanssa tehdään harjoitteiden lisäksi yleensä myös mielipidejana, jonka aikana katsoja-osallistujat pääsevät keskustelemaan aiheesta ja mielipiteistään. Jokeri ohjeistaa harjoitteet, kysyy kysymyksiä ja haasta katsoja-osallistujia ajattelemaan sekä perustelevaan mielipiteitään. Fasilitoinnissa tavoitteena on auttaa osallistujia osallistumaan draamatyöpajaan. (Oppimispäiväkirja 1.)

Fasilitaattori on ryhmänohjaaja, joka pysyttelee mahdollisimman neutraalina mielipiteistä ja pyrkii olemaan provosoitumatta. Sosiaalipedagogiikassa fasilitaattoria kutsutaan mahdollistajaksi (Ventola 2005, 90-91). Hän on innostaja, motivoija, joka tukee sekä yksilön että ryhmän työskentelyä. Fasilitaattorin tehtävä on olla turvallinen ja luotettava. Forum-teatterin idea on, että katsoja-osallistujat

ovat ne, jotka etsivät vastauksia käsillä oleviin ongelmiin. Esiintyjät ja jokeri esittävät ainoastaan kysymyksiä. He eivät ilmaise omia mielipiteitään. (Ventola 2005, 90-91.)

2.3 Seksuaalisuuden portaat

Seksuaalisuuden portaat on tietokirjailijoiden, terveydenhoitaja-kätilö Erja Korteniemi-Poikelan ja lastenpsykiatri Raisa Cacciatoren kehittämä opetusmateriaali peruskoulujen opettajille. Teoksessa on esitelty niin kutsuttu yhdeksän portaan malli, joka kertoo ne vaiheet, joita ihminen yleensä käy läpi, ennen kuin on valmis seksuaaliseen kanssakäymiseen. Opetusmateriaali on ollut käytössä laajalti Suomen peruskouluissa yli kymmenen vuotta ja se tullaan päivittämään vuoden 2013 loppuun mennessä.

Tunnekasvatusmallin tavoitteena on kuvata lapsille ja nuorille niitä vaiheita, mitä voi tulla vastaan, kun on matkalla kasvamassa aikuiseksi. Seksuaalisuuden portaat koostuu yhdeksästä portaasta: 1. Äiti/Isä, Nainen/Mies, 2. Julkkisrakkaus, 3. Tuttu salattu, 4. Tuttu, kaverille kerrottu, 5. Tykkään sinusta, 6. Käsi kädessä, 7. Suudellen, 8. mikä tuntuu hyvältä ja 9. Rakastellaan (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2000) Portaiden avulla lasten toivotaan oppivan tunnistamaan ne vaiheet, missä itse on menossa ja kunnioittamaan sekä hyväksymään kyseinen vaihe. Lasten toivotaan omaksuvan asenne, jossa he antavat itsensä ja muiden olla sellaisia kuin ovat ja oppivat hyväksymään sen, etteivät kaikki ihmiset kehity samaan aikaan. Porrasmallin avulla halutaan, että lapset ja nuoret oppivat kunnioittamaan omia sekä muiden portaita, eli kulloistakin kehitysvaihetta. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore, 2000.)

Porrasmallin avulla jokainen voi miettiä, millä portaalla itse on juuri tässä elämänvaiheessa. Portaita voi harppoa, palata taaksepäin tai pitäytyä tietyllä portaalla niin pitkään, kun itsestä tuntuu hyvältä. Turvallisen kehityksen kaareissa jokainen tunnistaa itse omat portaansa, pitäytyy yhdellä portaalla niin kauan kuin

on tarpeellista ja kunnioittaa kaikkien muiden portaita. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2000.)

3 PROJEKTI

3.1 Tutkimusmatkalle Sambiaan

Keniassa teimme paljon seksuaalikasvatusta eri ryhmien kanssa ja käytimme forum-teatteria aiheen käsittelyyn. Asuimme maaseudulla, Masenossa, ja työskentelimme sen lähikylissä eri ryhmien ja koulujen kanssa. Työpajoissa sekä keskusteluissa paikallisten opiskelijoiden kanssa kävi ilmi, että seksuaalikasvatus painottuu lähinnä varoitteluun sukupuolitaudeista ja valistukseen HIV:stä ja aidsista. Oletimme, että Sambiassa seksuaalikasvatuksen sisältö on samankaltaista kuin Keniassa. Oletuksemme osui suurimmaksi osaksi oikeaan. (Työpäiväkirja 1 & 2.)

Keskusteltuamme sambialaisten kanssa seksuaalisuus-aiheesta havaitsimme, että sambialaisissa kouluissa kerrotaan enemmän seksistä kuin kenialaisissa, mutta sekin valistus on varoittelua. Kondomeja ei näytetä valtion kouluissa eikä niiden käyttämistä opeteta missään muualla kuin terveyskeskuksissa. Sambialaisten aikuisten mielestä kondomien käytön opettaminen yllyttää nuoria seksiin. Pidättyväisyys, HIV ja aids ovat suurimmat teemat, joita seksuaalivalistustunneilla käsitellään. (Työpäiväkirja 2.)

3.2 Kokemukseni seksuaalisuuden portaista

Olen saanut hyvän ja laajan seksuaalikasvatuksen peruskoulussa Kittilän Lukkarin peruskoulussa. Lukkarin koulu oli ensimmäinen peruskoulu, jossa seksuaalisuuden portaiden mallia kokeiltiin käytännössä. Kokeilun pohjalta luotiin opetusmateriaali Seksuaalisuuden portaat. Materiaalia käytetään kouluissa edelleen. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore, 2010.) Seksuaalikasvatuksen tavoitteena on saada lapset ja nuoret ajattelemaan omaa käytöstään ja sen seurauksia. Käänsimme Seksuaalisuuden portaista saamamme tiedon draaman kielelle. Siten saimme mielestämme parhaiten käsiteltyä asiaa ryhmien kanssa. Forum-teatterin avulla osallistujat pääsevät itse keskustelemaan erilaisten valintojen aiheuttamista seurauksista sekä kokeilemaan niitä käytännön tasolla.

Lisäksi osallistujat pääsevät jakamaan ajatuksiaan ja mielipiteitään ikäistensä kanssa.

Muuttaessani Rovaniemelle yhdeksännelle luokalle, havaitsin, ettei uudessa koulussani ollut ollenkaan terveystietoa, saati seksuaalikasvatusta. Näiden kokemusten vuoksi haluan, että seksuaalikasvatusta annetaan koululaisille ja sen vuoksi halusin itse käsitellä sitä projektissamme Sambiassa. Draaman keinoin vaikeita asioita on helpompi käsitellä. Kyse ei aina välttämättä ole puhumisesta, vaan vaikeita asioita voi käsitellä myös tekemällä itsekseen ryhmässä. Kaikkea ei ole pakko jakaa muille, mutta omat ajatukset saa tuoda ilmi, jos niin haluaa. Draaman keinoin aihetta käsitellessä voi myös ottaa toisen roolin ja kokeilla, miltä tuntuisi olla toista mieltä kuin tavallisesti itse on.

3.3 Forum-teatterin toimivuus

Forum-teatteri toimii yleensä ryhmän kuin ryhmän kanssa. Olen havainnut sen useampaan otteeseen, esimerkiksi Suomessa, Kokkolassa, kun tein kahden luokkatoverini kanssa forum-työpajoja lähihoitajaopiskelijoille. Työpajoissa käsitelimme aihetta *palautteen antaminen ja vastaanottaminen*. Opettajat varoittelivat meitä etukäteen ryhmien sisäänpäin kääntyneisyydestä ja hitaasti lämpenevyydestä. Kun pidimme työpajoja, opettajat olivat ihmeissään, miten rohkeasti luokan ujoimmatkin uskaltautuivat lavalle. (Oppimispäiväkirja 3.)

Vähäisestä omasta käytännön kokemuksesta huolimatta uskaltauduimme käyttämään forum-teatteria Keniassa. Totesimme sen toimivaksi työmenetelmäksi, joten halusimme jatkaa forum-teatterin käyttämistä edelleen oman projektimme kanssa. Olen havainnut Suomessa työskennellessäni aikuisryhmissä, että keskustelua syntyy paljon ja monet ovat hämmästyneet omasta rohkeudestaan astua lavalle tai avata suunsa. Keniassa forum-teatteri toimi seksuaalikasvatuksen välineenä loistavasti. (Työpäiväkirja 1.)

Forum-etiikkaan kuuluu, ettei ole olemassa oikeaa tai väärää mielipidettä, vastausta tai ajatusta. Sen vuoksi monet uskaltavat sanoa mielipiteensä, vaikkeivät he tavallisessakaan ryhmätilanteessa sitä ilmaisisi. Forum-työpajassa tilanne on monille niin erilainen ja outo, että silloin on helppo käyttäytyä itselle uudella tavalla. Harjoitteissa jokainen pääsee tarkastelemaan omia asenteitaan sekä keskustelemaan niistä. Katsoja-osallistujat pääsevät miettimään, mikä olisi itselle paras keino käyttäytyä tilanteessa, joka voi sattua kohdalle joskus tulevaisuudessa omassa elämässä. (Oppimispäiväkirja 1.)

Kokemukseni mukaan Keniassa ja Sambiassa ihmiset ovat hyvin suorapuheisia ja kertovat mielipiteensä rehellisesti. Sen vuoksi heille ei ole vaikeaa keskustella eri aiheista forum-työpajan aikana. Toisaalta kommunikointi voi olla haastavaa, jos aihe on sellainen, mistä voi olla monia mielipiteitä. Keskustelemisen ja kokeilemisen kautta ihmiset ymmärtävät, että myös muut ajattelevat samoin kuin he itse ja se on yhtä sallittua kuin eri mieltä oleminen. (Työpäiväkirja 1 & 2.)

Usein, kun ihmiset saavat ohjatussa ympäristössä keskustella asioista, he saavat rohkeutta jatkossakin keskustella herkistä ja hankalista aiheista. Keskustelun avulla työpajoihin osallistuvat henkilöt saavat turvallisessa ympäristössä esittää myös kysymyksiä esimerkiksi erilaisista uskomuksista, joita heillä saattaa olla aiheeseen liittyen. Keskustelun lomassa väärät olettamukset voidaan oikaista. Niitä kannattaa käydä läpi ja keskustella erilaisista uskomuksista, jotta työpajan päätteeksi osallistujat tietävät, mihin lähteisiin kannattaa luottaa ja mihin ei. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2010; Oppimispäiväkirja 1; Työpäiväkirja 1 & 2.)

Forum-teatteria on mahdollista opettaa eteenpäin. Sen vuoksi otimme forum-teatterin työskentelymenetelmäksi. Opettelimme Forumia sekä seksuaalisuus-aihetta ja loimme ryhmien kanssa forum-näytelmät seksuaalisuus-aiheen pohjalta. Prosessin myötä paikallisille teatterintekijöille jäi taito luoda tulevaisuudessa itse uusia forum-näytelmiä, esittää sekä käsitellä niitä. Lisäksi ryhmille jäi valmiit näytelmät, joita he voivat jatkossakin esittää ja käsitellä kohderyhmien kanssa.

4 SAMBIASSA

4.1 Barefeet-teatteri

Laskeuduimme työparini kanssa Sambian pääkaupunkiin, Lusakaan helmikuun toisena päivänä vuonna 2013. Olimme sopineet tapaamisen Barefeet-teatterin perustajan ja johtajan, Adam McGuiganin, kanssa seuraavalle päivälle. Tapaamisessa sovimme, että tulemme pitämään Barefeetin kouluttajille yhden päivän mittaisen forum-teatterityöpajan. Ryhmä ei ollut aiemmin tehnyt forumia, joten he halusivat ehdottomasti oppia, miten sitä käytetään ja miten he voisivat tulevaisuudessa sitä itse käyttää työssään. (Työpäiväkirja 2.)

Barefeet toimii pääasiassa katulasten kanssa. Heillä on myös muita ryhmiä, mutta pääpaino on tehdä katulasten kanssa teatterityöpajoja, jotka yleensä johtavat esitykseen. He kouluttavat lapsia teatterintekijöiksi ja ne jäsenet, jotka nyt olivat mukana meidän työpajassamme, ovat suurimmaksi osaksi jo aikuistuneita entisiä katulapsia. Barefeet käy myös eri yhteisöissä pitämässä teatteri-, sirkus-, tanssi- ja akrobatiatyöpajoja, joista syntyneitä esityksiä esitetään Barefeetin vuosittaisilla lasten ja nuorten taidefestivaaleilla. Käytän tässä tekstissä Barefeet-nimitystä kaikista Barefeet-teatterin jäseniin kuuluvista henkilöistä. (Työpäiväkirja 2.)

4.1.1 Forum-teatteria Lusakassa

Aloitimme forum-työpajan suunnittelun määrittämällä sen tavoitteet. Tavoitteemme oli, että Barefeetin jäsenet oppivat, mitä on forum-teatteri, miten sitä voi käyttää ja mikä on sen paras hyöty, kun se toimii. Painotimme forumin etiikkaa, eli sitä, ettei oikeaa tai väärää vastausta, mielipidettä tai ajatusta ole olemassa. Kaikki esitetyt mielipiteet ovat sallittuja ja niistä voi aina keskustella. (Työpäiväkirja 2; Oppimispäiväkirja 1.)

Koska meitä oli vain kaksi ohjaajaa, emme voineet esittää forum-näytelmää työskentelyn käynnistämiseksi. Päätimme tehdä Barefeetin kanssa ryhmälähtöistä

forumia. Halusimme työpajan aikana kartoittaa, minkälainen käsitys sambialaisilla on seksuaaliterveydestä ja miten heidän mielestään siitä pitäisi puhua nuorille vai pitäisikö ollenkaan.

Työpajaan osallistuvat henkilöt olivat aikuisia naisia ja miehiä, jotka kouluttavat lapsia ja nuoria tulevaisuuden teatterintekijöiksi. Osallistujia oli yhteensä kuusitoista, viisi naista ja yksitoista miestä. (Työpäiväkirja 2.)

4.1.2 Työpajan rakenne ja sisältö

Työpajan aluksi käsitelimme sortoa käsitteenä. Miten se voi näkyä? Mikä siihen voi vaikuttaa? Voiko sorrettu itse tehdä jotain? Aloitimme käsittelyn Augusto Boalin tuoliharjoitteella. (Boal 2002.) Harjoitteessa lavalle asetetaan kolme tuolia, joita siirtämällä lavalle pyritään luomaan mahdollisimman raadollinen sortotilanne. Jokainen saa vuorollaan käydä siirtämässä yhtä tuolia kerrallaan, jonka jälkeen aina käsittelemme näkemäämme ja mietimme, mikä tuoleista on sorrettu ja mistä sen näkee. Osallistujat kertoivat mahtavia tarinoita, joita heille tuli kuvista mieleen. He myös kertoivat, että harjoitteen avulla he ymmärsivät paremmin, mitä tarkoitimme sorrolla ja sortotilanteella. Monet aikoivat jopa käyttää harjoitetta omissa työpajoissaan esimerkiksi kohtauksen luomiseen. He näkivät siinä niin monta eri tilannetta, että halusivat kokeilla, voiko sen avulla luoda tarinan esitystä varten. (Boal 2002; Työpäiväkirja 2.)

Kuvassa sorretut tuolit Lusakassa.

Seksuaalisuutta lähdimme käsittelemään *mielipidejanan* avulla. Mielipidejana on harjoite, jossa osallistujat kuulevat fasilitaattoreiden kehittämiä väittämiä tietystä käsiteltävästä aiheesta. Osallistujat saavat asettautua janelle omalle kohdalle ”samaa mieltä”- ja ”eri mieltä” – päätyjen väliin. Täten kenenkään ei vielä tarvitse sanoa mielipidettään ääneen, vaan sen voi ilmaista puhtaasti toimimalla. Kun kaikki osallistujat ovat vastanneet, fasilitaattori kysyy muutamilta, miksi he ovat juuri siinä kohtaa janaa. Vastaaminen on aina vapaaehtoista. (Oppimispäiväkirja 1 & 2; Työpäiväkirja 1 & 2.)

Mielipidejanasta nousi samankaltaisia asioita esille, mitä olimme kuulleet myös Keniassa. Vanhemmat eivät kerro lapsilleen seksistä. Kertomisen uskotaan rohkaisevan lapsia ja nuoria seksiin ennemmin, kuin ehkäisevän sitä. Vanhemmat eivät myöskään tiedä, mitä ja miten heidän tulisi asioista kertoa. Kouluissa on sama juttu. Opettajat eivät kerro lapsille muuta kuin pidättyväisyyden tehosta. Seksi on aina pahasta ja siihen kuolee, koska saa HIV:n ja sairastuu aidsiin.

Barefeetin jäsenten mielestä kondomeista kertomatta jättäminen ei toimi. Nuoret harrastavat seksiä joka tapauksessa keskenään ja jos he haluavat jotain aiheesta kuulla, he kuulevat sen kaverilta. Kavereilta kuullut asiat taas voivat olla aika hurjakin satuja. Kuulimme tarinoita, joiden mukaan muun muassa coca colaa juomalla voi ehkäistä raskauden ja coca colalla genitaalialueen peseminen ehkäisee HIV-tartunnalta. (Työpäiväkirja 1 & 2.)

Käsiteltyämme sortoa, seksuaalisuusaihetta ja forumin käsitteitä jaoin tilan neljään nurkkaan eli neljään aiheeseen: *vallankäyttö ja seksi, nuoret ja seksuaalisuus, HIV ja muut sukupuolitaudit sekä jotain muuta. Jotain muuta* – pienryhmän ensimmäinen tehtävä oli määritellä, mikä heidän aiheensa seksuaaliterveyteen liittyen voisi olla. Ryhmäläiset saivat rauhassa miettiä jokaista aihetta ja asettautua tilassa siihen nurkkaan, jonka aihe kiinnosti eniten. Työtappaa kutsutaan ryhmälähtöiseksi forumiksi. (Oppimispäiväkirja 1; Työpäiväkirja 2.)

Neljän nurkan avulla saimme ryhmän jaettua pienryhmiin. Pienryhmien tehtävänä oli keskustella aiheesta, kertoa omia kokemuksia, näkemyksiä tai mielipiteitä sekä jakaa käsityksiään aiheesta koskien Sambiaa sekä lusakalaista kulttuuria. Jokainen ryhmä kertoi lyhyesti keskustelun tulokset ennen seuraavaan vaiheeseen siirtymistä. Keskustelujen pohjalta pienryhmät loivat forumkohtauksen, joka alkaa neutraalisti, kehittyy ongelmaksi ja päättyy pahimpaan mahdolliseen konfliktiin. Kohtauksessa tuli esiintyä protagonistia (sorrettu henkilö), antagonistia (sortaja) sekä muita hahmoja. Kaikkien pienryhmän jäsenten tuli esiintyä kohtauksessa. Kohtaukset katsottiin ensin kaikki ja sen jälkeen äänestettiin yksi, jota käsiteltiin tarkemmin. Tavallisesti ryhmälähtöistä forumia tehdessä käsitellään kaikki kohtaukset seikkaperäisesti. Meidän tilanteessa työpajan aika loppui kesken. (Oppimispäiväkirja 1, Työpäiväkirja 2.)

Työpajassa kävi ilmi, että joissain kouluissa on jonkin verran seksuaalivalistusta, mutta ei paljoa. Valistus keskittyy lähinnä varoitteluun taudeista ja korostaa pidättyväisyyttä. Klinikoilta eli terveyskeskuksista saa ilmaiseksi kondomeja, mutta

nuoret eivät kehtaa hakea niitä, koska aina joku tuttu näkee ja kertoo heidän vanhemmilleen. Valtion kouluihin ei saa tuoda kondomeja, mutta ”community-kouluihin” voi tuoda, jos siihen saa luvan koulun johtajistolta. (Työpäiväkirja 2.)

Ensimmäiseen forum-työpajaan osallistuneet Barefeetin jäsenet olivat innostuneita ja ymmärsivät jo forumin perusteet. He olivat myös hyvin motivoituneita oppimaan forum-teatterista lisää.

4.1.3 Yksi työ johti toiseen

Työpajan jälkeen Barefeet tilasi meiltä viikon mittaisen kurssin forum-teatterista ja sen fasilitoinnista ryhmän tuleville kouluttajille. Viikon kurssin tavoitteiksi asetimme forum-näytelmän luomisen, kahden jokerin kouluttamisen, asian opettamisen siten, että ryhmäläiset pystyvät tulevaisuudessa luomaan, esittämään sekä fasilitoimaan omia forum-näytelmiä. Kurssi kesti yhteensä neljä päivää ja osallistujia oli vaihtelevasti päivästä riippuen seitsemästä yhteentoista. Ensimmäisen päivän teema oli *sorto*, toisen *forum-näytelmä*, kolmannen *fasilitointi* ja neljännen *esittäminen ja käsittely*. Jokaisen päivän aikana syvennyimme forum-teatterin maailmaan enemmän ja enemmän. Vaikka jokaiselle päivälle oli erikseen oma pääteemansa, käsittelimme päivittäin forum-teatteria myös kokonaisuutena. Tavoitteenamme oli, että osallistujat oppivat mahdollisimman kokonaisvaltaisesti forum-teatterin mahdollisuudet. (Työpäiväkirja 2.)

Kurssin viimeisenä päivänä esitimme yhdessä luomamme näytelmän ensimmäisen kerran ja toinen kouluttamistamme jokereista käsitteli sitä katsoja-osallistujien kanssa. Loimme jokerille etukäteen kaavan, jonka mukaan käsitellä näytelmää. Yleensä jokerilla ja näyttelijöillä on tiedossa kaikki mahdolliset tekniikat näytelmän ja sen aiheiden käsittelyyn, mutta neljän päivän aikana emme ehtineet opettaa ja syventää kaikkia mahdollisia forum-näytelmän käsittelymenetelmiä. Saimme kuitenkin harjoiteltua molemmille jokereille hyvän tekniikka-työkalupakin, joten heillä oli aika paljon toimivia työkaluja, joita käyttää. Ensimmäistä kertaa

esittäessämme forum-näytelmää, jokeri toimi niin pätevästi, että hän pystyi improvisoimaan tilanteessa ja osasi käyttää sellaisiakin tekniikoita, joita emme olleet harjoitelleet. Kaiken lisäksi tekniikat toimivat hyvin. Seuraavissa esitystilanteissa havaitsin, että molemmat jokerimme ovat erittäin kehityskelpoisia ja heidän tulisi esittää näytelmää ja jokeroida sitä mahdollisimman paljon. Siten heistä tulisi erittäin päteviä jokereita. (Työpäiväkirja 2.)

4.2 The next stop Livingstone

Clement Mwela, joka osallistui Barefeetille pitämäämme yhden päivän mittaiselle forum-kurssille, työskentelee Livingstonessa Malota community koulun johtajana. Hän on myös Barefeetin aktiivijäsen Livingstonessa. Clement tilasi meiltä samanlaisen viikon mittaisen forum-teatterikurssin myös Livingstonessa toimiville teatterilaisille.

Livingstonen kurssille osallistui tekijöitä neljästä eri teatteriryhmästä, osa oli tehnyt paljon teatteria ja he tiesivät forum-teatterista jotain, osa ei ollut koskaan kuullutkaan forum-teatterista. Muutamat kurssilaiset eivät itse asiassa tehneet esittävää teatteria ollenkaan vaan pelkästään tuotannollisia asioita. Livingstonen ryhmän kanssa meille oli varattu viisi päivää kurssille ja kaksi päivää esityksille. Mietimme, mitä olisimme edellisellä kurssilla voineet tehdä toisin, ja mitä mahdollisuuksia meillä nyt on, kun saimme yhden päivän lisää. Päätimme painottaa jokerointia sekä tekniikoita enemmän kuin edellisellä kurssilla. Tavoitteitamme Livingstonen kurssilla olivat, että osallistujat oppivat luomaan, esittämään sekä jokeroimaan forum-näytelmän. (Työpäiväkirja 2.)

4.2.1 Haastava forum-kurssi

Livingstonessa pitämämme forum-kurssi oli hieman haastavampi kuin Lusakassa. Livingstonen ryhmä koostui neljän eri teatteriryhmän jäsenistä. Osallistujat olivat Barefeet, CTYA, Tusole ja Mosi-o-Tunya. Ryhmät eivät olleet aiemmin työskennelleet yhdessä. Emme tienneet ryhmistä paljoa, paitsi tietysti Barefeetista,

jonka kanssa olimme työskennelleet jo aikaisemmin. Livingstonen Barefeetin toiminta vaan ei ole yhtä organisoitua kuin Lusakan. Tusolesta tiesimme sen verran, että heidän jäseniään on ollut kollegoidemme pitämässä forum-teatteri – työpajassa keväällä 2011. Ne jäsenet, jotka osallistuivat meidän kurssiimme, eivät olleet keväällä 2011 vielä Tusolen jäseniä. Mosi-o-Tunya taas tekee paljon esittävää teatteria ympäri Livingstonea ja CTYA ei tee esittävää teatteria lähes yhtään. CTYA-ryhmän jäsenet ovat enemmänkin luennoitsijoita ja ryhmänohjaajia. (Työpäiväkirja 2.)

Teimme tällä kurssilla samoin kuin Lusakassa: käsittelemme aluksi sortoa, jonka jälkeen siirryimme käsittelemään tekniikoita, jokerointia, esityksen luomista sekä esityksen käsittelyyn käytettäviä tekniikoita. Kurssille osallistui vaihtelevasti päivästä riippuen kuudesta neljääntoista henkilöä sekä naisia että miehiä, joista yhden naisen koulutimme jokeriksi. Rooleja ja näyttelijöitä esityksessä oli onneksi niin monta, että jos joku puuttui, joku pienempi hahmo pääsi korvaamaan isomman hahmon. Pääsimme esittämään näytelmää yhteensä kolmelle eri nuorisoryhmälle. (Työpäiväkirja 2.)

Annoimme jokaiselle kurssin päivälle oman teeman: maanantaille *sorto*, tiistaille *tekniikat*, keskiviikolle *forum-näytelmä*, torstaille *fasilitointi / jokerointi* ja perjantaille *esittäminen ja jokerointi*. Teimme harjoitteita, joissa parin toinen osa kontrolloi toista. Teimme myös harjoitteen sorretut tuolit, josta kerroin kappaleessa 4.1.1. Harjoitteiden avulla osallistujat kertoivat kokeneensa toisaalta turvallisiksi olla toisen henkilön kontrollissa ja toisaalta ahdistavaksi, koska itsellä ei ollut mitään vaikutusvaltaa omaan käytökseen. Sorretut tuolit auttoivat heitä näkemään, miten sorto voi fyysisesti näkyä lavalla. Kun keskustelimme seksuaalisuus-aiheesta ryhmän kanssa, pääteemaksi nousi ”sugar daddy”-toiminta. Eräs lukiolaistyttö kertoi, että heidän koulussaan lähes kaikilla tytöillä on oma ”sugar daddy” eli namusetä. Sugar daddy on sellainen henkilö, joka ostaa tytölle hienoja vaatteita, koruja, saattaa jopa maksaa yliopistomaksut ja jolle tyttö antaa seksiä vastapalveluna lahjoista. (Työpäiväkirja 2.)

Kuvassa sorretut tuolit Livingstonessa.

Yhdessä kurssilaisten kanssa päätimme tehdä forum-näytelmän tästä teemasta. Näytelmän päähenkilönä on lukiolaistyttö, Nalishebo, jonka ystävällä on oma sugar daddy. Ystävä houkuttelee Nalishebon kanssaan yökerhoon aikomuksena hankkia myös Nalishebolle oma sugar daddy. Pitkän suostuttelun jälkeen ystävä saa Nalishebon mukaansa ja yökerhossa ollessaan hän esittelee Nalishebolle Uncle D:n. Uncle D on viisikymppinen mies, jolla on paljon rahaa, vaimo ja seitsemän lasta. Hän haluaa kuitenkin auttaa nuorta tyttöä, jolla ei ole edes omaa kännykkää. Nalishebo on innoissaan uudesta tavastaan saada hienoja tavaroita. Kahden kuukauden kuluttua ensimmäisestä tapaamisesta Nalishebo huomaa olevansa raskaana ja sairas. Hän kertoo ongelmastaan ystävälleen, joka haukkuu hänet, koska hän ei käyttänyt kondomia Uncle D:n kanssa. Nalishebo menee hakemaan apua Uncle D:ltä, mutta tämä ajaa tytön ulos toimistostaan ja kääntää hänen olla ottamatta yhteyttä häneen enää koskaan. (Työpäiväkirja 2.)

© Liina-Maija Paavilainen

Kuvassa Nalishebo on tullut pyytämään apua Uncle D:ltä, joka heittää tytön ulos toimistostaan.

© Liina-Maija Paavilainen

Kuvassa sama tilanne kuin edellisessä. Toinen esityskerta.

Näytelmän asetelma oli toimiva sen takia, että siinä on kaksi selkeää sortajaa ja yksi selkeä sorretti. Myös pääongelma on hyvin selkeä. Esitimme näytelmää kolmelle eri nuorisoryhmälle. Esittäessämme näytelmää, katsoja-osallistajat halusivat käsitellä molempia sortotilanteita: sitä, missä ystävä hylkää Nalishebon saatuaan kuulla tämän olevan raskaana sekä tilannetta, missä Uncle D jättää Nalishebon oman onnensa nojaan. Katsoja-osallistajat tulivat mielellään korvaamaan Nalishebon toimintaa. He kokeilivat erilaisia vaihtoehtoja sortotilanteiden välttämiseksi ja ainakin yksi korvaaja sai ystävän vakuutettua, että Nalishebon pitää opiskella eikä lähteä ystävän kanssa yökerhoon. Toisessa korvaustilanteessa Nalisheboa esittänyt katsoja-osallistuja yritti vakuuttaa Uncle D:lle, että ei halua lähteä tämän matkaan, vaikkakin houkutus oli suuri. Tilanne päättyi siihen, että Uncle D raiskasi tytön. Seuraukset olivat tietysti samat, mutta Nalishebo ei saanut kännykkää eikä hienoja vaatteita. Sorto ei siis poistunut, se muuttui erilaiseksi. (Työpäiväkirja 2.)

Kuvassa Nalisheboa korvaa lukiolaispoika.

Näytelmän lopuksi katsoja-osallistujat saivat antaa neuvoja kaikille näytelmän hahmoille ja he neuvoivat Nalisheboa pysymään koulun penkillä ja jättämään sukupuolielämän myöhemmäksi. Ystävää he neuvoivat olemaan ystävälleen tukena ja miettivänsä myös omaa käytöstään - Onko oman kehonsa uhraaminen kaiken sen tavaran arvoista? Uncle D:lle he neuvoivat kondomin käyttämistä sekä pitäytymistä vaimonsa kanssa. Uncle D ei ole enää nuori, hänellä on lapset ja vaimo elätettävänä ja hänen tulisi selvittää välit vaimonsa kanssa ja pysyä tälle uskollisena. Katsoja-osallistujat sanoivat myös, että Uncle D:n tulisi käydä sukupuolitauteistesteissä nähtyään, mihin kuntoon oli Nalishebon saattanut. (Työpäiväkirja 2.)

Esitysten sekä kurssin jälkeen olin erittäin iloinen siitä, että näytelmä oli niin hyvä kuin mitä se oli. Katsoja-osallistujat saatiin mukaan ongelman käsittelyyn erittäin taidokkaasti ja ongelmasta päästiin keskustelemaan katsoja-osallistujien kanssa. Esityksiä seuratessani havaitsin, että kurssilaiset ovat oppineet forum-teatterin perusidean ja mitä enemmän he näytelmää esittävät ja käsittelevät, sitä paremmiksi forum-teatterintekijöiksi he tulevat. (Työpäiväkirja 2.)

4.3 Huomioita sambialaisesta seksuaalikasvatuksesta

Niin Keniassa kuin Sambiasakin lapsille ja nuorille opetetaan pienestä asti, että seksistä tulee pidättäytyä niin kauan kunnes on naimisissa. Vaikuttaa siltä, että kouluissa ei puhuta itsetunnosta, tunteista tai rakkaudesta, ainoastaan seksin vaaroista. Sambiasassa valtion kouluihin ei ole luvallista tuoda kondomeja, joten nuorille ei missään opeteta, miten kondomia käytetään. Esimerkiksi katujen mainonnassa kehoitetaan käyttämään kondomia. Miten nuoret tietävät, miten sitä käytetään, jos kukaan ei sen käyttämistä heille opeta? (Työpäiväkirja 1 & 2.)

Ensimmäisessä Barefeetille pitämässämme forum-työpajassa teimme harjoitteen, nimeltä mielipidejana. Mielipidejanassa listasimme väittämiä koskien seksuaalikasvatusta: 1. *Seksuaalioikeuksia ei tunneta Sambiasassa hyvin.* 2.

Seksistä puhuminen on noloa. 3. Alle 16-vuotiaan ei pitäisi harrastaa seksiä. 4. Naisten pitäisi pukeutua kunnollisesti. 5. Kondomia on hyvä kantaa varmuuden vuoksi aina mukana. Väittämien oli tarkoitus olla hieman provosoivia, jotta keskustelua varmasti syntyy. (Työpäiväkirja 2.)

Mielipidejanassa mielipiteet jakautuivat paikoin hyvinkin laajasti ja niistä syntynyt keskustelu oli niin mielenkiintoista ja rikasta, ettei sitä olisi malttanut keskeyttää. Paikalliseen kulttuuriin kuuluu yleisesti, että vanhemmat eivät puhu lapsilleen seksistä. (Työpäiväkirja 2.)

Tapaamiemme vanhempien ja opettajien asenne kondominkäytön opettamiseen oli pääsääntöisesti negatiivinen. Heidän mielestään kondominkäytön opettaminen nuorille yllyttää nuoria harrastamaan seksiä. Mielipidejanassa selvisi, että suurin osa nuorista harrastaa seksiä joka tapauksessa. Minussa tämä herätti ristiriitaisia ajatuksia - Miksi vanhemmat ja opettajat eivät edes suostu kokeilemaan kondomista valistamista? He näkevät, että vaikka kondomeista ei ole puhuttu, nuorilla on seksikokeiluja. Silti he olettavat, että kondominkäytöstä kertominen yllyttää nuoria seksiin. He eivät voi tietää, lisäisikö kondomivalistus nuorten seksuaalista aktiivisuutta vai ei. Mielestäni sambialaiset suhtautuvat hyvin nuivasti ja kapeakatseisesti seksuaalikasvatukseen. He eivät mielellään kokeile uusia seksuaalikasvatusmetodeja. Kun kyseessä on jokin muu aihe, he saattavat kokeilla uusia tapoja mieluummin. (Työpäiväkirja 2.)

5 TOTEUTUNEET TAVOITTEET JA EPÄONNISTUMISIA

Työparini kanssa pitämämme forum-kurssit tuottivat molemmat erittäin hyvät ja toimivat forum-näytelmät, mutta sisällöltään kurssit olivat hyvin erilaiset. Lusakan Barefeet-teatterille pitämämme forum-kurssi oli minulle opettajana helpompi, koska Barefeetin toimijoiden asenne työntekoon oli erilainen kuin Livingstonen toimijoiden. Barefeetin toimijat ovat tottuneet eurooppalaiseen teatterikulttuuriin, koska ryhmän perustaja on irlantilainen teatterin moniammattilainen. Livingstonessa kurssi oli opettajalle haastava, koska asenne koulutukseen taas oli negatiivisempi. Kurssilaiset koostuivat neljästä eri ryhmästä eivätkä he olleet aiemmin työskennelleet yhdessä. Kurssilla oloaika oli pois heidän ansiotyöajastaan. Opetuksen lisäksi he olisivat mieluummin tienanneet myös rahaa kurssilla olemisesta. Tästä syystä kurssilla olijoiden määrä vaihteli päivästä riippuen kymmenestä neljään osallistujaan. Sain vaikutelman, että osallistujia oli hankala sitouttaa. Tulevissa projekteissa kannattaisi jo etukäteen ottaa huomioon, että osallistujat saattavat vaatia palkkaa tämänkaltaisissa hankkeissa. (Työpäiväkirja 2.)

5.1 Kokemuksia Lusakassa

Barefeetin forum-kurssin tavoitteiden asettelussa haasteita toi se, että ryhmän kulttuurissa on hyvin voimakkaana kilpailuhenkisyys. Halusimme pyrkiä kitkemään kilpailuhenkisyyttä pois. Forum-teatterissa ei ole milloinkaan kyse siitä, kuka on viisaampi tai parempi näyttelijä. Yritimme kitkeä kilpailuhenkisyyttä ja korostaa forumin etiikkaa, mutta koen, että emme täysin onnistuneet siinä.

Kovasti on ollut hommaa, kun yrittää saada porukan ajattelemaan, ettei ole oikeaa tai väärää eikä tarvitse olla hyvä. Heille tuli täytenä yllätyksenä, että joku kuka tahansa voi tulla korvaamaan, vaikkei ole eläissään näytellyt. Eiväthän ne osaa näytellä → niillä ei ole myöskään oikeutta näytellä. Mutta se onkin täällä kulttuurissa, että tietyt ihmiset ovat tietyissä asioissa parempia kuin toiset ja silloin ”huonommat” tippuu pois. (Työpäiväkirja 2, 33–34.)

Kurssilaisten asenne ei viikon kurssin aikana muuttunut kovin näkyvästi. Kun kävimme läpi, mitä esityksessä tulee tapahtumaan, ryhmäläiset olivat hyvin ihmeissään, että miten sellainen henkilö, joka ei ole eläissään harrastanut

teatteria, voisi tulla näyttelemään lavalle. Selitimme, että kyse ei olekaan näyttelemisestä, vaan käytännössä kokeilemisesta, kun katsoja-osallistuja tulee korvaamaan sorrettua. (Oppimispäiväkirja 1; Työpäiväkirja 2.)

Neljän päivän forum-kurssi toimi hyvin, vaikka ryhmä kamppailikin oikean ja väärän kanssa. Koen, että kaikesta huolimatta osallistujat saivat paljon uusia työkaluja työhönsä käytettäväksi. Kurssin aikana havaitsin, että ryhmäläisten keskinäinen kilpailukin väheni jonkin verran. Olen huomannut, että sambialaisten temperamenttiin kuuluu, että mielipiteet ilmaistaan aika suoraan ja kärkkäästi. Kurssilaisten keskustelleessa keskenään minusta tuntui, että he riitelevät eivätkä ikinä pääse yhteisymmärrykseen. Yleensä he olivat samaa mieltä, mutta heidän tapansa ilmaista asiat kuulosti suomalaisen korvassa vihamielisemmältä, kuin mitä se todellisuudessa oli.

Jossain vaiheessa kurssia huomasin miettiväni, onko se fasilitaattorina sortamista, jos ei anna kaikkien ryhmäläisten vastata keskustelutilanteessa. Aikaa on rajoitetusti ja eteenpäin pitäisi päästä. Mielestäni sen voisi kokea sortamisena, mutta toisaalta tilanne oli kuitenkin sellainen, jossa opetellaan forum-teatteria. Aika ei aina riitä kaikkien kommenteille. Sambialaisten kanssa keskustelua syntyi hyvin paljon. Kaiken lisäksi keskustelu oli vieläpä erittäin hedelmällistä, koska yleensä ryhmäläisillä oli erinäisiä mielipiteitä. Joskus joku aina perusteli kantansa niin hyvin, että eri mieltä olevat yhtyivät hänen mielipiteeseensä, siitäkin syntyi paljon hyvää keskustelua - Miksi vaihdoit kantaasi? (Työpäiväkirja 1 & 2; Oppimispäiväkirja 3.)

5.2 Oppini seksuaaliterveydestä sekä teatteri-ilmaisun ohjaajuudesta

Oma ammatillinen kehitykseni teatteri-ilmaisunohjaajana kaipaa juuri forum-teatterin kaltaista metodia, jotta voisin oppia itsekin paremmaksi opettajaksi. Tiedän paljon forumista ja olen tehnytkin sitä jo aika paljon. Sambiaassa työpajoja vetäessäni en kuitenkaan aina ollut varma, miten toimia tilanteissa, joihin en ollut

osannut varautua. Tämän havaitsin opettaessani forumia henkilöille, jotka eivät olleet sitä ennen tehneet. Itse olen oppinut forum-teatteria lyhyiden kurssien kautta ja tekemällä sitä erilaisissa ryhmissä. Eihän aina tietenkään voi ennakoida, voi vain reagoida ja olla läsnä. Huomasin tarvitsevani lisää oppia forumin teoriasta. Sitä minulta puuttui sekä Sambiassa että Keniassa työskennellessäni. (Työpäiväkirja 2.)

Kun teimme ryhmälähtöistä forumia Barefeetin jäsenten kanssa, osallistujat loivat pienryhmissä lyhyet forum-kohtaukset. Käsiteltäessämme kohtauksia katsoja-osallistujat valitsivat sellaisen kohtauksen, jossa sortotilanne ei ollut niin selkeä kuin se olisi voinut olla. Päähenkilön pystyi tulkitsemaan sekä sorretuksi että sortajaksi. Hän petti aviomiestään ja joutui aviomiehensä pahoinpitelemäksi. Esimerkkikohtaus oli hyvä siinä mielessä, että osallistujat ymmärsivät, minkä takia forum-näytelmä kannattaa olla yksinkertainen, tai vaihtoehtoisesti hyvin perusteltu. (Työpäiväkirja 2; Oppimispäiväkirja 1 & 3.)

Forum-teatterissa ongelmaa voi aina lähteä käsittelemään monesta näkökulmasta. Esimerkkinä tilanne, jossa sorrettu oli myös sortaja, koska petti miestään, joka sitten hakkasi hänet. Molemmat osapuolet olivat sekä sorrettuja että sortajia. Toisaalta, onko pettäminen sortamista? Jos pettämistä ajatellaan toisen sortamisena, silloinhan se tarkoittaa, että se petetty osapuoli omistaa pettäjän seksuaalisuuden. Voiko toista ihmistä, tai tämän seksuaalisuutta omistaa? Entä kulttuurissa, jossa miehellä saa olla monta vaimoa, mutta vaimolla ei saa olla montaa aviomiestä? Siinä tapauksessa, niin raa'alta kuin se kuulostaakin, kulttuurin mukaan aviomies omistaa vaimon seksuaalisuuden, jolloin myös aviomies on sorrettu, kun vaimo pettää tätä toisen miehen kanssa. (Oppimispäiväkirja 1; Työpäiväkirja 1 & 2.)

Aloin myös itse miettiä, onko pettäminen sortamista. Työpajassa olin vielä sitä mieltä, että pettäminen on toisen ihmisen sortamista, mutta enää en ole varma. Kaksi ihmistä on parisuhteessa keskenään: A ja B. A käy vieraissa ja B saa tietää

asiasta. B hakkaa A:n, jolloin A:sta tulee sorretty ja B:stä sortaja. A ei sortanut B:tä; hän ei alistanut B:tä eikä kohdistanut tähän väkivaltaa. B pettyi sen takia, että hänen rakkaansa jakoi kehonsa ilot jonkun toisen kanssa. Olen sitä mieltä, että edellä mainitsemani tilanne ei silti tarkoita, että B:llä on oikeus käyttää väkivaltaa A:ta kohtaan. Ei edes siinä tilanteessa, jossa aviomies omistaa vaimon seksuaalisuuden.

Tilanne herätti minutkin pohtimaan omaa seksuaalisuuttani. Omistaako kumppanini minut tai ruumiini? Jos pettäisin häntä, sortaisinko häntä? Mikä on minun asenteeni pettämiseen? En pidä sitä oikeutettuna, mutta en myöskään toisen ihmisen sortamisena. Ennen olisin ehkä ajattelutkin pettämisen toisen sortamiseksi. Nyt ymmärrän, ettei toista ihmistä tai tämän seksuaalisuutta voi omistaa, joten olen sitä mieltä, että pettäminen voi olla inhottavaa parisuhteen petetylle osapuolelle, mutta se ei ole silti sortamista.

Tilanteenhan olisi voinut hoitaa siten, että käsittelee ensin kohtausten niin, että vain toinen on sorretty ja sen jälkeen niin, että toinen taas on sorretty. Olisi ollut hienoa, jos olisin tajunnut pettämisen ja sortamisen eron jo työpajatilanteessa, jolloin siitä olisi voinut synnyttää varmasti hyvinkin hedelmällistä keskustelua. Sambiasa kuitenkin on aika yleisesti hyväksyttävää se, että kaikilla on useampi kuin yksi seksikumppani. Olen iloinen, että työpajassamme tuli tällainen tilanne, koska siinä tuli myös minulle fasilitaattorina haasteita ja kysymyksiä, joihin voin etsiä vastauksia. Näin jälkeempäin ajateltuna huomaankin, että minulla olisi ollut paljon mahdollisuuksia toimia työpajassa toisin. (Työpäiväkirja 2.)

5.3 Kokemuksia Livingstonessa

Livingstonessa pitämämme kurssi tuntui haastavalta jo heti alkuun, koska osallistujien asenne teatterintekoon ja koulutukseen oli erilainen kuin Lusakan toimijoilla. Kurssin alussa kysyessämme osallistujien toiveita ja odotuksia, he vastasivat: ”Ilmainen lounas ja ilmainen kuljetus kurssille”. Vain muutamat

halusivat tietää forum-teatterista ja oppia tekemään sitä kunnolla. Samanlainen asenne työntekoa kohtaan jatkui läpi viisipäiväisen kurssin. Toisaalta ymmärrän heitä hyvin, koska se viisi päivää, mitä he viettivät kurssilla, oli kaikki pois heidän ansiotyönteostaan.

Livingstonessa kurssilaisten osallistumismotiivi ei ollut niin selkeä kuin Lusakassa. Tuntui, etteivät kulttuurimme kohdanneet toisiaan. Jos Suomessa haluaa osallistua forum-teatterikurssille, siitä joutuu yleensä maksamaan. Pidimme työparini kanssa kiinni tavoitteistamme ja kaikesta huolimatta saimme luotua loistavan forum-näytelmän seksuaalisuus-aiheesta myös tämän ryhmän kanssa. Näytelmä on suunnattu 13–18 -vuotiaille nuorille. Kurssilaiset aikoivat tulevaisuudessa yrittää löytää lisää yhteistä aikaa, jotta he voivat jatkaa näytelmän esittämistä. (Työpäiväkirja 2.)

Livingstonessa aloin pohtia, missä vaiheessa minä opettajana lopetan opettamisen ja alan pelkästään tarkkailla? Fasilitaattorina, tai tässä tilanteessa forum-teatterin opettajana, mietin, onko minulla oikeutta puuttua jokerin toimintaan esitystilanteessa. Olimme käsitelleet jokerin etiikkaa sekä tekniikoita paljon, mutta esitystilanteessa jokeri ei aina muistanut kaikkea oleellista, mikä taas vaikeutti käsittelyn etenemistä. Totta kai me molemmat työparini kanssa annoimme sekä jokerille että näyttelijöille palautetta jokaisen esitystilanteen jälkeen. Eikä se minun mielestäni olisi oikein, että opettaja tulee puuttumaan jokerin työhön oikeassa esitystilanteessa. Eri asia on, jos katsoja-osallistujat ovat niin sanottu harjoitusyleisö eli he tietävät, että käynnissä on edelleen opetustilanne. Meidän olisi pitänyt saada harjoitella näytelmää erilaisten yleisöjen kanssa ennen varsinaisia esitystilanteita. Toisaalta, myös varsinaiset esitystilanteet ovat sellaisia, joissa jokeri oppii jatkuvasti ja kehittää itseään fasilitaattorina.

© Liina-Maija Paavilainen

Kuvassa mielipidejana ennen forum-näytelmän esittämistä. Etualalla jokeri.

Livingstonessa esitimme ja käsittelimme näytelmää kolmen eri yleisön kanssa. Katsoja-osallistujat olivat sen lukion oppilaita, jossa opiskeleva tyttö kertoi meille sugar daddy -toiminnasta. Katsoja-osallistujien näytelmän hahmoille antamat neuvot kertovat mielestäni siitä, että pohdittuaan asiaa useista eri näkökulmista nuoret tietävät teoriassa, miten olisi järkevää toimia. Nuoret näyttävät tietävän, miten olisi viisainta ja vastuullisinta käyttäytyä ja silti käyttäytyvät vastuuttomasti seksin suhteen. Jäin miettimään, johtuuko vastuuton seksikäyttäytyminen ehkä siitä, että seksiin liittyvät tilanteet tulevat eteen yllättäen. Tilanteessa käyttäytymistä ja sen seurauksia ei ole mietitty etukäteen. (Työpäiväkirja 2.)

6 POHDINTAA

6.1 Ammatillinen kasvu

Neljän vuoden teatteri-ilmaisun ohjaaja –koulutuksen aikana koen saaneeni paljon työkaluja niin aikuis-, lapsi- kuin nuorisoryhmienkin kanssa toimimiseen. Vahvuuteni teatteri-ilmaisun ohjaajana on ehdottomasti selkeä ohjeistus. Osaan selittää harjoitteet osallistujille niin englanniksi kuin suomeksikin selkeästi. Lisäksi osaan perustella erittäin hyvin, minkä takia teemme juuri tämän harjoitteen juuri tässä kohtaa työpajaa ja mikä sen harjoitteen merkitys itsessään on. Työni on aina tavoitteellista ja pyrin saavuttamaan ne. Pyrin aina tekemään työpajat jatkumoksi eli sellaisiksi, että ne pysyvät yhden aiheen alla ja kaikki harjoitteet liittyvät aiheeseen, auttavat sen käsittelyssä ja syventävät sitä.

Sambiassa fasilitoidessani havaitsin itsestäni, että tunsin hämmennystä ja häpeää, kun en tiennyt vastausta johonkin yllättävään asiaan. Kuvittelin, että minun on oltava niin taitava, että tiedän kaikesta kaiken enkä ole koskaan väärässä. Jossain vaiheessa työtä tehdessä aloin ymmärtää, että minun ei todellakaan tarvitse tietää vastauksia kaikkiin osallistujien kysymyksiin. Voimme myös yllättävien tilanteiden sattua yrittää ratkaista niitä yhdessä kurssilaisten kanssa.

Itse fasilitaattorina jäin miettimään, miten toimia sellaisessa tilanteessa, kun ryhmälähtöisestä forum-kohtauksesta tulee ristiriitainen. Entä silloin, jos kohtauksessa ei ole lainkaan sortoa tai selkeää ongelmaa? Mieleeni tulee kohtaus, jonka Lusakan kurssilaiset loivat. Kohtauksessa päähenkilö oli seksin suhteen kokematon ja hän halusi päästä poikuudestaan. Päähenkilön neljä ystävää yrittivät kaikki saada päähenkilön toimimaan oman metodinsa mukaisesti. Barefeetilla tutustuimme ABCD-malliin: A = Abstinence (pidättäytyä), B = Be faithful (ole uskollinen), C = Condomize (käytä kondomia) ja D = Do it yourself (masturbointi). Edellä mainitsemissani kohtauksessa päähenkilön ystävät olivat jokainen yhden aakkosen puolella ja pyrkivät saada päähenkilön toimimaan oman aakkosensa mukaisesti. Kohtauksessa ei mielestäni ollut aivan selkeää ongelmaa eikä sortotilannetta. Jotenkin siinä pystyi ajattelemaan sortamiseksi sen, että päähenkilö ei saanut tehdä itse omaa valintaansa. Päähenkilön tavoite oli päästä

poikuudestaan, ja jokainen ystävä painosti häntä toimimaan eri tavalla. Kohtausta käsiteltäessä osallistujat myös näkivät ja kokivat joitain forumissa mahdollisesti käytettäviä tekniikoita sekä oppivat, että forum-näytelmää tai kohtausta luodessa asiat kannattaa pitää yksinkertaisina ja selkeinä. (Työpäiväkirja 2.)

Forumien etiikkaan kuuluu, ettei oikeaa tai väärää ole olemassa. Ajattelen, ettei fasilitaattori voi sanoa osallistujille, että nyt suoritte tehtävän väärin. Toisaalta, kun opettaa forumia, osallistujien täytyy oppia, miten se toimii. Forum-teatteri on peli, ja peleissä on aina tietyt säännöt, joita noudattaa (Ventola 2005, 69).

Kun ajattelen projektimme lähtökohtia, sitä, että halusimme opettaa seksuaalisuuden portaita sekä forum-teatteria niihin pohjaten huomaan, että kolme kuukautta on liian lyhyt aika kaikkien näiden tavoitteiden toteuttamiselle. Olisimme hyvin voineet työparini kanssa lähteä vaatimattomammista tavoitteista liikkeelle ja keskittyä selkeästi yhden asian opettamiseen tai käsittelemiseen.

6.2 Draamaa Seksuaalisuuden portaissa

Halusimme tutkia, toimiiko Suomessa hyvin toiminut seksuaalikasvatusmalli sambialaisessa kulttuurissa. Pidimme yhden draamatyöpajan Livingstonen Malota community koulun jokaiselle luokka-asteelle seksuaalisuuden portaisiin pohjaten. Oivalsimme, että tämä voi toimia tässä hetkessä, mutta portaiden idea on, että oppilaat saavat suunnitelmallista, säännöllistä ja ikäkauteen soveltuvaa, asiantuntijatietoon perustuvaa seksuaalikasvatusta läpi lapsuuden ja nuoruuden. Meidän olisi siis pitänyt mieluummin opettaa seksuaalisuuden portaita vanhemmille ja opettajille. Siinä on ideaa tulevaa projektia varten. (Työpäiväkirja 2; Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2000.)

Alkuperäinen tavoitteemme oli tehdä Seksuaalisuuden portaista forum-teatteria, mutta käytännössä se ei ollutkaan niin helppoa kuin kuvittelin. Koska forum-teatteri

on niin keskustelevaa ja pohtivaa, on hankala yrittää sen avulla opettaa jotain tiettyä mallia. Etenkin, kun forum-teatterin etiikkaan kuuluu, ettei fasilitaattorit saa ilmaista mielipiteitään ja he esittävät pelkästään kysymyksiä. Seksuaalisuuden portaissa taas on niin selkeä kaava sekä tavoitteet, että niitä on hankala jättää huomioimatta opetustilanteessa. Seksuaalisuuden portaista oli apua forum-näytelmää suunnitellessa siinä mielessä, että faktatietoa portaista sai paljon sekä vinkkejä siitä, millaisia aiheita kohderyhmän kanssa kannattaa käsitellä. (Oppimispäiväkirja 1; Työpäiväkirja 2.)

6.3 Seksuaalisuuden portaat, draama ja nuoret

Toiminnallisena työpajana seksuaalisuuden portaiden opettaminen toimii hyvin. Huomasimme, että jokaista aihealuetta, joka tietyn portaan ja ikäryhmän kohdalla tulisi Seksuaalisuuden portaiden mukaan käsitellä, pystyy käsittelemään draamallisesti. Parempi tapa muuttaa Seksuaalisuuden portaat draaman kielelle voisikin olla draamatyöpaja.

Teimme kahden tunnin draamatyöpajan Livingstonessa Malota community koulussa 14–17 –vuotiaille, jossa käsitelimme enimmäkseen tunteita. Nuoret saivat neljästä eri tunnetilasta valita sellaisen, mikä heitä kiinnosti eniten. Näistä tunnetiloista pienryhmät loivat pysähtyneet kuvat, joita käsiteltiin erilaisilla tekniikoilla. Kuvien käsittelyssä ilmeni, että nuoret kokevat tunteet hyvin yhteisöllisesti. Kaikki tunsivat kuvissa samoin eikä kukaan jäänyt ulkopuolelle tai tullut sorretuksi tunteiden kautta. Tunnetilat toivat kuvassa esiintyvät hahmot yhteen, yhteisen asian äärelle. He jakoivat jotain, jonka jokainen heistä koki. (Työpäiväkirja 2.)

Teimme Seksuaalisuuden portaista työpajoja myös Malota community koulun jokaiselle luokka-asteelle. Näissä työpajoissa kävi ilmi, että lapset ja nuoret ovat hyvin kiinnostuneita seksuaalisuudestaan ja puhuvat siitä hyvin avoimesti, jos heille antaa mahdollisuuden. Yhtenä havaintona tein, että monesti luokassa

puhuivat enemmän pojat kuin tytöt. Uskon tämän johtuvan siitä, että sambialaisessa kulttuurissa naisen asema ei ole tasa-arvoinen mieheen nähden. (Työpäiväkirja 2.)

7 SUUNTANA TULEVAISUUS

Forum-teatteri toimii seksuaalisuus-aiheen käsittelemisessä erittäin hyvin. Paikallisten teatteriryhmien kanssa luomamme näytelmät ovat hyviä esimerkkejä siitä. Nuoret katsoja-osallistujat, jotka tähän mennessä ovat päässeet osallistumaan forum-esityksiimme, keskustelivat paljon ja osallistuivat näytelmässä näkemäänsä ongelman ratkaisemiseen. Siinä mielessä forum on mielestäni hyvä keino seksuaalisuus-aiheen käsittelemiseen, että lapset ja nuoret pääsevät keskustelemaan heidän omista käsityksistään seksiin liittyen. Toisaalta draamatyöpaja-vaihtoehto olisi paras, koska silloin ei ole opettajalta tai ohjaajalta väärin korjata väärät uskomukset oikeiksi ja aiheuttaa näin mahdollisesti lisäkeskustelua.

Jos tekemäämme projektia jatkettaisiin useamman vuoden ajan, olisi mielenkiintoista tutkia, miten esimerkiksi Malota community koulun oppilaat kasvavat. Muuttuisiko heidän seksikäyttäytymisensä ja mihin suuntaan. Seksuaalisuuden portaita voisi myös opettaa koulun opettajille ja yhteisön vanhemmille. Sitä kautta voisi tutkia, miten vanhempien asenne seksuaalikasvatukseen muuttuu tai onko draaman keinoin aiheen käsittelystä hyötyä yhteisölle. Vähenisikö HIV-positiivisten määrä? Kertoisivatko vanhemmat ja opettajat avoimemmin lapsille seksistä ja ehkäisymenetelmistä? Käyttäisivätkö he ehkä draamaa seksistä kertomiseen? Mietin myös, olisiko Suomessa hyötyä siitä, että seksuaalikasvatusta alettaisiin tehdä draaman keinoin. Voisiko sen voima olla vielä tehokkaampaa esimerkiksi forum-teatterin tai draamatyöpajojen avulla?

Jos forum-teatteria opetettaisiin Sambiassakin vielä enemmän, voisivatko paikalliset teatterintekijät käyttää sitä myös muiden vaikeiden aiheiden käsittelyyn. Esimerkiksi ilmastonmuutos, naisen asema, korruptio, talous tai mikä tahansa muu. Tulevissa projekteissa voisi tutkia, mitä kaikkia aiheita forumin avulla voisi Sambiassa käsitellä. Uskon ja olen edelleen sitä mieltä, että forum-teatteria voi käyttää aiheen kuin aiheen käsittelyssä. Seksuaalikasvatus draaman keinoin Sambiassa –projektissa keväällä 2013 forum-teatteri osoittautui

seksuaalisuuden portaiden opettamisen kannalta haastavaksi, mutta portaissa ilmenevien aiheiden käsittelyssä loistavaksi välineeksi.

Projekti vaikutti minuun itseeni vahvasti. Havaitsin, että seksuaalikasvatuskentällä riittää työtä. Toivon, että voisin tehdä sitä työtä kunnes kaikki maailman ihmiset olisivat saaneet seksuaalisuuden portaiden mukaisen opin. Opin myös itse paljon seksuaalisuudesta, itsetunnosta ja niistä keinoista, miten näitä aiheita voi lapsen ja nuoren kanssa turvallisella tavalla käsitellä. Teatteri ja draama ovat taikasanoja, joiden avulla koen pystyväni toteuttamaan edes osan toiveestani.

LÄHTEET

Boal, Augusto. 2002. Games for Actors and Non-actors. Toinen painos. Translated by Adrian Jackson. London: Routledge.

Boal, Augusto. 1995. The Rainbow of Desire – the boal method of theatre and therapy. Translated by Adrian Jackson. London: Routledge.

Freire, Paulo. 2005. Sorrettujen pedagogiikka. Suomentanut Kuortti, Joel. Toimittanut Tomperi, Tuukka. Tampere: Vastapaino

Korteniemi-Poikela, Erja & Cacciatore, Raisa. 2000. Seksuaalisuuden portaat. Helsinki: Opetushallitus.

Korteniemi-Poikela, Erja & Cacciatore, Raisa. 2010. Portaita Pitkin, Opas vanhemmille. Helsinki: WSOY

Rajaniemi, Annamari. 2010. HERUUKS – Forum-teatterin mahdollisuudet nuorisotyössä. Verkkomateriaali.

http://www.hel.fi/wps/wcm/connect/344864804afd7fc1a7d7ff29ca8d62c5/Forum_teatterin_mahdollisuudet.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=344864804afd7fc1a7d7ff29ca8d62c5

Rouhiainen, Leena. Fenomenologis-hermeneuttinen tutkimusote, Minäkö tutkija? – Johdanto laadulliseen / postpositivistiseen tutkimukseen –luentosarja. Teatterikorkeakoulu.

Ventola, Marjo-Riitta & Renlund, Micke (toim.). 2005. Draamaa ja teatteria yhteisöissä. Helsinki: Helsingin ammattikorkeakoulu Stadia.

Julkaisemattomat lähteet (ovat kirjoittajan omistuksessa)

Poikela Kaisa-Maria: Oppimispäiväkirja 1. Sisältää Micke Renlundin pitämän forum-teatterikurssin Centria ammattikorkeakoulussa esittävän taiteen koulutusohjelmassa kevätlukukaudella 2010.

Poikela Kaisa-Maria: Oppimispäiväkirja 2, 2009 – 2013.

Poikela Kaisa-Maria: Oppimispäiväkirja 3, 12/2012 – 01/2013.

Poikela Kaisa-Maria: Työpäiväkirja 1 Keniasta, 24.9. – 19.12.2011.

Poikela, Kaisa-Maria: Työpäiväkirja 2 Sambiasta, 3.2.–12.4.2013.